

ks. Rafał Dappa

id <https://orcid.org/0000-0002-1599-6352>

@ e-mail: rafal.dappa@us.edu.pl

UNIwersytet Śląski w Katowicach

ror <https://ror.org/01o4fcc94>

Nadużycie władzy i stosunku zależności. Odpowiedzialność kanoniczna za przestępstwa seksualne

Nadużycia seksualne w Kościele to temat często podejmowany w ostatnich latach w przestrzeni publicznej. To m.in. efekt licznych publikacji prasowych, filmów, ale również coraz liczniejszych opracowań naukowych. Coraz większa jest również świadomość oraz znajomość przepisów prawnych w tej materii. Ponadto osoby z urzędu zajmujące się przyjmowaniem i rozpatrywaniem poszczególnych przypadków wypracowały już pewne mechanizmy postępowania. Na podstawie zdobytych doświadczeń, na potrzebę niniejszego opracowania, można więc postawić tezę, że jednym z pierwszych kryteriów weryfikujących każdy nowo zgłoszony przypadek możliwości popełnienia przestępstwa jest wiek ofiary oraz czas popełnienia przestępstwa; „Kiedy się to stało i w jakim wieku była ofiara?” – tak brzmi jedno z podstawowych pytań w konfrontacji z nowym zgłoszeniem. Na podstawie uzyskanej odpowiedzi oraz przepisów prawnych dokonuje się pierwszej weryfikacji: sprawę należy rozpatrywać na forum cywilnym i kościelnym albo tylko na forum kościelnym. Następnie wszczynane są odpowiednie procedury. Tymczasem przedmiot niniejszego opracowania dowodzi, że przedstawiony wyżej tok myślenia jest sporym uproszczeniem. Okazuje się bowiem, że nie wszystko zależy od wieku ofiary, ewentualnego przedawnienia i materii czynu. Są jeszcze inne, ważne okoliczności, które należy wziąć pod uwagę we wstępnej weryfikacji zgłoszenia możliwości popełnienia przestępstwa, a wśród nich: nadużycie władzy i stosunek zależności.

1. Nadużycie władzy i stosunek zależności

Nadużycie władzy i stosunek zależności to pojęcia słabo opracowane w literaturze kanonistycznej ostatnich lat. Wśród nielicznych autorów zajmujących się tą tematyką na szczególną uwagę zasługuje opracowanie prof. dra hab. Floriana Lempy zatytułowane *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*¹. Komentatorzy kodeksu prawa kanonicznego traktują ten temat bardzo ogólnie i wydaje się, że dla rzetelnego opisania pojęć stanowiących przedmiot niniejszego przedłożenia warto skorzystać z dorobku prawa cywilnego, gdzie koncepcje nadużycia władzy oraz stosunku zależności są bardziej powszechne i dzięki temu również lepiej opracowane.

Przed wszystkim należy uświadomić sobie, że „nadużycie władzy” nie jest tym samym, co „wykorzystanie stosunku zależności”, choć pojęcia te wydają się być bliskie znaczeniowo, a niektóre leksykony omawiają je wręcz razem, tworząc szerokie znaczeniowo zagadnienie. Nie można jednak postawić znaku równości pomiędzy jednym i drugim pojęciem. Władzę, by można ją było nadużyć, trzeba najpierw posiadać, a stosunek zależności może wynikać z relacji niekoniecznie związanych z posiadaną władzą.

Komentatorzy prawa kanonicznego są zgodni, że przez nadużycie władzy należy rozumieć nadużycie władzy święceń i władzy rządzenia, zarówno tej zwyczajnej, jak i delegowanej, w zakresie zewnętrznym, jak i w zakresie wewnętrznym. Zaś istota nadużycia polega na jej nielegalnym użyciu². Jak dowodzi Lempa, ujęcie przestępnego nadużycia władzy w prawie Kościoła łacińskiego podlegało wielowiekowemu procesowi przeobrażeń, ale penalizowane było już od czasów apostoelskich³. Co się zaś tyczy wykorzystania stosunku zależności, wystarczy, że los ofiary przestępstwa w jakiś sposób zależy od sprawcy, nie musi tutaj zachodzić stosunek: podwładny i sprawujący władzę; sprawca przestępstwa nie musi posiadać i wykonywać władzy np. rządzenia w stosunku do swojej ofiary. I tak np. duchowny dopuszczający się przestępstwa przeciwko VI przykazaniu Dekalogu wobec swojej uczennicy lub członka grupy parafialnej, którą się opiekuje, może zostać oskarżony

¹ F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*, Lublin 1991.

² Por. J. Syryjczyk, *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003, s. 136; także L. Chiappetta, *Il Codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Napoli 1988, s. 518; F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy*, s. 275.

³ Por. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy*, s. 42.

o wykorzystanie stosunku zależności⁴. Komentatorzy prawa cywilnego podkreślają, że nadużycie stosunku zależności na szerszą skalę zaczęto penalizować dopiero od ok. XIX w. jako odpowiedź na zwiększoną aktywność zawodową kobiet. Coraz częściej dochodziło bowiem do przypadków molestowania seksualnego w miejscu pracy. Stosunek zależności jako taki nie musi wynikać jednak jedynie ze stosunku pracy. Wystarczające jest, że istnieje określona relacja pomiędzy sprawcą i pokrzywdzonym. Sprawca nie musi mieć nawet możliwości rozstrzygnięcia o losie pokrzywdzonego, ważne natomiast, że ma na takie rozstrzygnięcia wpływ, nawet tylko pośredni⁵. W stosunku zależności chodzi więc o to, że los pokrzywdzonego w jakimś stopniu zależy od sprawcy i nie musi to być związane z posiadaną władzą. Zgodnie z postanowieniem Sądu Najwyższego z 18 grudnia 2008 roku (sygnatura: V KK 304/08) stosunek zależności w rozumieniu art. 199 § 1 kk to stosunek formalny (prawny) lub stosunek nieformalny (faktyczny)⁶. Pierwsza z wymienionych form wynika z podległości zawodowej lub służbowej (np. przełożony – podwładny). Zależność nieformalna wynika zaś z faktycznych okoliczności (np. starszy krewny – młodszy krewny, opiekun – podopieczny).

Powyższa analiza pokazuje, że o stosunku zależności mówi raczej ustawodawca cywilny, zaś w prawie kościelnym pojawia się raczej termin nadużycia władzy. Biorąc zaś pod uwagę aktualne przepisy prawne, nadużycie władzy oraz stosunku zależności należy rozpatrywać na dwóch płaszczyznach:

- jako odpowiedzialność kanoniczną sprawcy przestępstwa seksualnego, wykorzystującego do popełnienia czynu zakazanego pozycję władzy w stosunku do swojej ofiary;
- jako odpowiedzialność kanoniczną przełożonego nadużywającego władzy (wobec ciężącego na nim obowiązku troski o dyscyplinę duchowieństwa oraz obowiązku zgłoszenia przestępstwa seksualnego wobec małoletnich).

4 Zgodnie z art. 199 § 1 kodeksu karnego: „Kto, przez nadużycie stosunku zależności lub wykorzystanie krytycznego położenia, doprowadza inną osobę do obcowania płciowego lub do poddania się innej czynności seksualnej albo do wykonania takiej czynności, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3” (Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2204, z 2018 r. poz. 20 [dalej: kk]).

5 Por. J. Warylewski, *Art. 199. Nadużycie zależności*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2018, s. 1307–1308.

6 Wyrok SN z 18.12.2008 w sprawie V KK 304/08, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2008, nr 4, poz. 2691.

2. Nadużycie władzy lub stosunku zależności jako źródło wykorzystania seksualnego

Wspomniany już wyżej art. 199 § 1 kk wprost penalizuje nadużycie stosunku zależności jako źródło wykorzystania seksualnego. W komentarzu do kodeksu karnego czytamy:

Do wypełnienia znamion art. 199 § 1 kk dochodzi już wtedy, gdy sprawca nawet w sposób pośredni (dorozumiany) nawiązuje do swojej pozycji wobec pokrzywdzonego [...]. Nie ma znaczenia, w jaki sposób sprawca nadużyje stosunku zależności lub wykorzysta krytyczne położenie pokrzywdzonego – wystarczy, że dzięki temu sposobowi doprowadził (lub usiłował doprowadzić) np. do obcowania płciowego. W szczególności do wypełnienia znamion art. 199 § 1 KK nie jest konieczna werbalizacja seksualnego szantażu, jakim w istocie jest nadużycie stosunku zależności⁷.

Prawo cywilne od dawna zna więc już taki rodzaj przestępstwa i szczegółowo je opisuje. W kodeksie prawa kanonicznego, do nowelizacji prawa karnego w 2021 r., nie występowało wprost stypizowane przestępstwo seksualne, którego źródłem byłoby wykorzystanie stosunku zależności lub nadużycie władzy. Brak go również w katalogu przestępstw wymienionym w *Sacramentorum sanctitatis tutela*. Kodeks prawa kanonicznego promulgowany w 1983 roku nie pomijał jednak całkowicie tego typu czynów zabronionych. Na zakończenie tytułu III, księgi VI, części poświęconej karom za poszczególne przestępstwa, Prawodawca umieścił bowiem kan. 1389 § 1, zgodnie z którym: „Kto nadużywa władzy lub zadania, powinien być ukarany stosownie do wielkości czynu lub zaniedbania, nie wyłączając pozbawienia urzędu, chyba że za to nadużycie jest już ustanowiona kara ustawą lub nakazem”⁸. Jest to więc pewnego rodzaju norma ogólna dotycząca nadużycia władzy. Prawodawca w przepisie tym obejmuje sankcją karną wszystkie możliwe wypadki nadużycia władzy kościelnej, za które nie została ustanowiona inna kara określona⁹.

⁷ J. Warylewski, *Art. 199. Nadużycie zależności*, s. 1309.

⁸ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus. Kodeks prawa kanonicznego*, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu, Poznań 1984 [dalej: KPK 1983], kan. 1389 § 1.

⁹ Por. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy*, s. 289.

Potencjalnie przepis ten można więc było zastosować w stosunku do przestępstw seksualnych, praktyka pokazuje jednak, że rzadko korzystano z takiej możliwości. Mogło to wynikać stąd, że z jednej strony normy *de gravioribus delictis* wyczerpywały zakres ochrony prawnej małoletniego do 18 roku życia¹⁰, zaś przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu z osobą pełnoletnią penalizowane były przez kan. 1394-1395 KPK 1983. Drugą normą prawną w kodeksie z 1983 r., na którą należy zwrócić uwagę w tym miejscu, jest przepis zawarty w kan. 1326 KPK 1983, mówiący o okolicznościach stanowiących podstawę fakultatywnego zaostrożenia odpowiedzialności karnej. W paragrafie pierwszym Prawodawca postanawia: „Sędzia może ukarać surowiej niż przewiduje to ustawa lub nakaz tego, kto posiada jakąś godność albo nadużywa władzy lub urzędu dla popełnienia przestępstwa”¹¹.

W ostatnich latach, szczególnie w okresie pontyfikatu papieża Franciszka, prawo kościelne podlegało dynamicznym zmianom. Zmiany te w znacznej mierze dotyczyły prawa karnego. Wśród nich znalazł się również interesujący nas temat. W 2019 r. w Liście apostolskim motu proprio *Vos estis lux mundi* po raz pierwszy w prawie kościelnym wprost zostało nazwane i wyszczególnione przestępstwo seksualne polegające na nadużyciu władzy. W artykule pierwszym, omawiając zakres stosowania nowego prawa, Papież pisze:

Niniejsze przepisy stosuje się w przypadku zawiadomień odnoszących się do duchownych lub członków instytutów życia konsekrowanego czy stowarzyszeń życia apostolskiego dotyczących przestępstw przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, polegających na zmuszaniu kogoś, stosując przemoc lub groźbę, czy też nadużycie władzy, do dokonywania lub poddawania się czynnościom seksualnym¹².

Warto jednak zauważyć, że przestępstwo to nie weszło do zakresu *delicta graviora*, a jego sądenie nie zostało zarezerwowane Dykasterii Nauki Wiary. Zgodnie z *Vos estis lux mundi* podlegało jednak obowiązkowi zgłoszenia. Powstały w ten sposób zamęt i wątpliwości zostały częściowo rozwiązane przez nowelizację VI księgi

¹⁰ Por. Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis*, 21.05.2010, art. 6, „Acta Apostolicae Sedis” 102 (2010), s. 424.

¹¹ Kan. 1326 § 1, 2° KPK.

¹² Franciszek, List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi*, w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, red. P. Studnicki, M. Dalgiewicz, Ząbki 2020, s. 47.

kodeksu prawa kanonicznego¹³, wprowadzającą to przestępstwo do katalogu przestępstw przeciwko specjalnym obowiązkom. W poszerzonym kan. 1395 KPK 2021 czytamy:

Duchowny, który na inny sposób dopuścił się przestępstwa przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu, jeżeli zostało popełnione publicznie, powinien być ukarany sprawiedliwymi karami, nie wyłączając w razie potrzeby wydalenia ze stanu duchownego. Tą samą karą, o której mowa w § 2, powinien być ukarany duchowny, który przemocą, groźbami lub przez nadużycie swojej władzy popełnia przestępstwo przeciwko szóstemu przykazaniu Dekalogu albo zmusza kogoś do wykonywania czynności seksualnych lub poddawania się takim czynnościom¹⁴.

Przestępstwo to nie zostało włączone do katalogu przestępstw znowelizowanych ostatnio norm *de gravioribus delictis* i jako takie nie jest zarezerwowane Dykasterii Nauki Wiary. Umieszczenie go jednak w znowelizowanym kodeksie prawa kanonicznego niewątpliwie podnosi poziom świadomości duchownych co do istnienia takiej normy prawnej. Drugą istotną dla omawianego tematu zmianą w kodeksie prawa kanonicznego jest przejście od możliwości do obowiązku zaostrożenia odpowiedzialności karnej w przypadku nadużycia władzy, przewidzianego w kan. 1326 KPK 1983. Zgodnie z nowym brzmieniem kan. 1326: „Sędzia ma ukarać surowiej, niż przewiduje to ustawa lub nakaz tego, kto został obdarzony jakąś godnością lub dla popełnienia przestępstwa nadużył władzy albo urzędu”¹⁵. Przedstawione powyżej zmiany uwypuklają proces świadomej ewaluacji myśli prawnej w stosunku do możliwości popełnienia przestępstwa seksualnego, którego źródłem jest posiadana władza. Nadal jednak w prawie kościelnym nie znajdujemy odpowiednich przepisów prawnych regulujących nadużycia stosunku zależności.

¹³ Franciscus PP., *Constitutio apostolica Pascite gregem Dei qua Liber VI Codicis iuris canonici reformatur*, 23.05.2021, „Acta Apostolicæ Sedis” 113 (2021), s. 534–555. Kodeks zmieniony tą reformą cytowany jest dalej jako KPK 2021, <https://episkopat.pl/doc/188413.uaktualnione-tlumaczenie-polskie-kodeksu-prawa-kanonicznego-z-1983-roku-stan-prawny-na-dzien-14-marca-2022> (13.04.2022).

¹⁴ Kan. 1395 § 2–3 KPK 2021.

¹⁵ Kan. 1326 § 1, 2° KPK 2021.

3. Nadużycie władzy przełożonego

Druga kategoria przestępstw związanych z nadużyciem władzy dotyczy przełożonego kościelnego, a konkretnie biskupa diecezjalnego lub szerzej mówiąc – ordynariusza. Przestępstwo to może dotyczyć zarówno obowiązków wynikających z czuwania nad dyscypliną duchowieństwa, jak i obowiązku zgłoszenia przestępstw seksualnych wobec małoletnich. Przy czym mowa tutaj oczywiście o obowiązku wynikającym z prawa kościelnego, a nie cywilnego.

Do tego, co na temat nadużycia władzy powiedziane zostało już wyżej, dodać należy, że przedmiotem ochrony karnej w przypadku nadużycia władzy jest nielegalne działanie lub zaniechanie przełożonego¹⁶. Nadużycie władzy może więc polegać albo na nielegalnym akcie władzy rządzenia, albo na nielegalnym zaniechaniu należytego aktu władzy. Na obecnym etapie analizowanego zagadnienia należy się skupić na tej drugiej formie nadużycia władzy, czyli na zachowaniu biernym, polegającym na powstrzymaniu się od działania nakazanego.

Jeśli chodzi o nielegalne zaniechanie należytego działania przełożonego w stosunku do przestępstw seksualnych, to kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku nie reguluje tego zagadnienia, oczywiście poza wspomnianą już normą ogólną zawartą w kan. 1389 KPK 1983. Prawodawca nakłada natomiast na biskupa diecezjalnego liczne obowiązki związane z troską o dyscyplinę duchowieństwa: poczynawszy od dopuszczenia do święceń¹⁷, poprzez troskę o formację stałą duchownych¹⁸, powierzenie różnych funkcji i urzędów, właściwe reagowanie na sygnały o nadużyciach¹⁹, aż do egzekwowania sankcji karnych. To szeroki wachlarz obowiązków, które trudno wymienić w jednym miejscu. Pośrednio mają one jednak spory wpływ na przebieg posługi duszpasterskiej, a ewidentne zaniedbania ze strony przełożonego mogą skutkować dopuszczeniem do popełnienia przestępstwa.

W kwestii obowiązku zgłaszania przestępstw seksualnych wobec małoletnich *Sacramentorum sanctitatis tutela* zobowiązuje ordynariusza lub hierarchę – w przypadku otrzymania chociażby prawdopodobnej informacji na ten temat – najpierw do przeprowadzenia dochodzenia wstępnego, a później do powiadomienia

16 Por. F. Lempa, *Przestępne nadużycie władzy*, s. 278.

17 Zob. kan. 1029 KPK 1983.

18 Zob. kan. 384 KPK 1983; kan. 392 § 2 KPK 1983.

19 Zob. kan. 1717 KPK 1983.

o sprawie Dykasterii Nauki Wiary²⁰. Natomiast ani Jan Paweł II, ani Benedykt XVI, nowelizując później normy, nie wprowadzili karalności zaniechania tego obowiązku. Dopiero papież Franciszek, w czerwcu 2016 r., ogłaszając List apostolski motu proprio *Come una madre amorevole*, po raz pierwszy obwarowuje poważne i rażące zaniedbania ze strony przełożonego możliwością usunięcia z urzędu. W art. 1 tego dokumentu czytamy:

§ 1. Biskup diecezjalny, eparcha lub ten, na kim – choćby tymczasowo – spoczywa odpowiedzialność za Kościół partykularny albo za inną wspólnotę wiernych zrównaną z nim w myśl kan. 368 KPK i kan. 313 KKKW, może być w sposób prawny usunięty ze swego urzędu, jeśli skutek zaniedbania dokonał lub zaniechał czynów, które wyrządziły poważne krzywdy innym, czy to osobom fizycznym, czy całej wspólnotie. Może to być krzywda fizyczna, moralna, duchowa lub majątkowa.

§ 2. Biskup diecezjalny lub eparcha może zostać usunięty tylko wtedy, gdy obiektywnie w bardzo poważnym stopniu uchybił sumienności, której wymaga od niego jego urząd duszpasterski, nawet jeśli nie było w tym jego poważnej winy moralnej.

§ 3. W przypadku nadużyć wobec nieletnich lub bezbronnych dorosłych wystarczy, że był to poważny brak sumienności.

§ 4. Z biskupem diecezjalnym i eparchą są zrównani wyżsi przełożeni instytucji zakonnych i stowarzyszeń życia apostolskiego na prawie papieskim²¹.

Papież wprost wymienia przestępstwo polegające na zaniechaniu działań – co ważne, nie tylko tych związanych z obowiązkiem zgłoszenia Stolicy Apostolskiej możliwości popełnienia przestępstwa seksualnego wobec małoletnich – ale również tych szeroko rozumianych obowiązków wynikających z troski o dyscyplinę duchowieństwa. Motywem wprowadzenia tak poważnych, niespotykanych dotąd w prawie kościelnym sankcji wobec przełożonych kościelnych jest obowiązek ochrony

²⁰ Por. Congregatio pro Doctrina Fidei, *Normae de gravioribus delictis*, art. 16.

²¹ Franciszek, List apostolski motu proprio *Come una madre amorevole*, art. 1, w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania*, s. 43–44.

najbardziej bezbronnych: dzieci oraz szczególnie narażonych dorosłych²². Kolejnym krokiem papieża Franciszka było uznanie w 2019 r. za przestępstwo działań lub zaniechań przełożonych kościelnych mających na celu zakłócanie lub uniknięcie dochodzeń cywilnych lub kanonicznych, administracyjnych lub karnych, przeciwko duchownemu lub zakonnikowi w związku z przestępstwami seksualnymi²³. Chodzi tutaj oczywiście o działania lub zaniechania przełożonych kościelnych (np. biskupa diecezjalnego, wyższego przełożonego zakonnego) mające na celu niezgodne z prawem manipulacje, jak np. niezgłoszenie sprawy do Dykasterii Nauki Wiary lub przysłowiowe zamiatanie sprawy pod dywan. Zarówno *Come una madre amorevole*, jak i późniejszy *Vos estis lux mundi* jasno pokazują zaostrzenie kursu Stolicy Apostolskiej w stosunku do nadużycia władzy przełożonych kościelnych w kwestii przestępstw seksualnych wobec małoletnich. Dokumenty te – podobnie zresztą jak to było w poprzednio analizowanej kwestii – nie wskazują jasnych i klarownych procedur postępowania.

Od 2021 r. w znowelizowanej księdze VI kodeksu prawa kanonicznego znajduje się nowa norma prawna, zgodnie z którą: „Kto nie zawiadamia o przestępstwie, mimo że jest do tego zobowiązany na podstawie ustawy kanonicznej, powinien być ukarany, zgodnie z przepisami kan. 1336 § 2–4, z dodaniem także innych kar w zależności od ciężkości przestępstwa”²⁴. To nowy rodzaj przestępstwa, którego nie było w kodeksie z 1983 r., zaś sankcja karna przewidziana przez Prawodawcę może dotyczyć szerokiego zakresu nakazów, zakazów lub pozbawień, nie wyłączając usunięcia z urzędu²⁵.

²² Por. Franciszek, List apostolski motu proprio *Come una madre amorevole*, Wstęp, s. 43.

²³ Por. Franciszek, List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi*, art. 1 § 1b.

²⁴ Kan. 1371 § 6 KPK 2021.

²⁵ „§ 2. Nakaz: 1° przebywania w określonym miejscu lub na określonym terytorium; 2° zapłacenia grzywny, czyli kwoty pieniężnej na cele Kościoła, według stawek określonych przez konferencję biskupów. § 3. Zakaz: 1° przebywania w określonym miejscu lub na określonym terytorium, 2° wykonywania, wszędzie albo w określonym miejscu lub na określonym terytorium, albo poza nimi, wszystkich lub tylko niektórych urzędów, zadań, posług lub funkcji albo tylko niektórych działań związanych z urzędami lub zadaniami; 3° podejmowania wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy święceń; 4° podejmowania wszystkich lub tylko niektórych czynności władzy rządzenia; 5° wykonywania jakiegось uprawnienia lub korzystania z przywileju albo używania insygniów lub tytułów; 6° korzystania z czynnego lub biernego głosu w wyborach kanonicznych lub uczestniczenia z prawem głosu w kościelnych radach lub kolegiach; 7° używania stroju duchownego lub zakonnego. § 4. Pozbawienie: 1° wszystkich lub tylko niektórych urzędów, zadań, posług albo funkcji, lub tylko niektórych działań związanych z urzędami albo zadaniami; 2° upoważnienia do spowiadania lub upoważnienia do przepowiadania; 3° delegowanej władzy rządzenia; 4° uprawnienia lub przywileju albo insygniów lub tytułu; 5° całosci

Reasumując, z powyższych przepisów prawnych wynika, że przełożony kościelny (np. biskup diecezjalny lub wyższy przełożony zakonny) może ponieść odpowiedzialność karną związaną z nadużyciem swojej władzy, jeśli zaniedbał należytej czujności i troski o dyscyplinę swojego duchowieństwa, w konsekwencji czego doszło do wyrządzenia krzywdy fizycznej, moralnej, duchowej, majątkowej. Ponadto odpowiedzialność karna dotyczy sytuacji, w których przełożony nadużył władzy i nie zgłosił Stolicy Apostolskiej przestępstwa, do którego zgłoszenia był zobligowany. W pierwszym przypadku może więc chodzić o takie przestępstwa, jak np.:

- świadome dopuszczenie do święceń kandydata, o którym wiadomo, że nie posiada wymaganych przymiotów moralnych;
- mianowanie na urząd duszpasterski duchownego, o którym na pewno wiadomo, że nie posiada wymaganych przymiotów moralnych lub wręcz boryka się z problemami natury seksualnej;
- powierzenie funkcji katechety duchownemu, wobec którego dochodziły już doniesienia o niemoralnym zachowaniu wobec dzieci;
- przenoszenie z miejsca na miejsce duchownych, wobec których toczy się dochodzenie wstępne o nadużycia seksualne.

To tylko niektóre z możliwych przykładów. Przestępstwa tej natury wydają się być trudne do zweryfikowania, dyskusyjne i nierzadko subiektywne w ocenie – przynajmniej niektóre z nich. O ile łatwo bowiem zweryfikować przeszłość danego duchownego pod kątem ewentualnych donosów lub zgłoszeń, o tyle trudniej ocenić zdolność kandydatów do święceń, szczególnie w okresie spadku liczby powołań. O wiele bardziej obiektywna i możliwa do zweryfikowania jest druga kategoria przestępstw obciążających przełożonych kościelnych, polegająca na zaniedbaniu/zaniechaniu złożenia doniesienia do Dykasterii Nauki Wiary.

Podsumowując, nie można nie zauważyć, że przepisy prawne pociągające do odpowiedzialności kanonicznej sprawców przestępstw seksualnych wykorzystujących swoją władzę, jak i przełożonych kościelnych zaniedbujących należne im obowiązki w kontekście przestępstw seksualnych, są zagadnieniem stosunkowo nowym. O ile przed papieżem Franciszkiem istniały jedynie normy ogólne regulujące te kwestie, o tyle papież Franciszek wprowadził szereg norm szczegółowych i wprost ukierunkowanych na dany rodzaj przestępstwa. Nie ulega dziś wątpliwości, że sprawcy

lub części wynagrodzenia kościelnego, stosownie do ustaleń konferencji biskupów, z zastrzeżeniem jednak przepisu kan. 1350 § 1” (kan. 1336 § 2–4 KPK 2021).

przestępstw wykorzystujący swoją władzę do ich popełnienia muszą się liczyć z surowszym traktowaniem. Sama realizacja nowego prawa w praktyce nie jest jednak jeszcze taka prosta. Pomimo skodyfikowania niektórych z wymienionych tutaj przestępstw w znowelizowanej księdze VI kodeksu prawa kanonicznego, nadal istnieją bowiem liczne wątpliwości albo przynajmniej znaki zapytania, dotyczące np. retroaktywności. List apostolski motu proprio *Vos estis lux mundi* w maju 2019 r. został zatwierdzony *ad experimentum* na okres trzech lat, więc już wkrótce należy oczekiwać decyzji co do przyszłości norm tam zawartych. Poszczególni przełożeni kościołowi oraz ich delegaci dopiero wypracowują praktykę postępowania w stosunku do znowelizowanych przepisów, a nierzadko brak jednoznacznych procedur i wytycznych utrudnia to zadanie. Wszystkie te wątpliwości stają się przyczynkiem do dalszych analiz i wyzwaniem do opracowania zarówno na płaszczyźnie naukowej, jak i czysto praktycznej.

ABSTRAKT

Nadużycie władzy i stosunku zależności. Odpowiedzialność kanoniczna za przestępstwa seksualne

Jednymi z pierwszych kryteriów weryfikujących każdy nowo zgłoszony przypadek możliwości popełnienia przestępstwa seksualnego jest wiek ofiary oraz czas popełnienia przestępstwa; „Kiedy się to stało i w jakim wieku była ofiara?” – tak brzmi jedno z podstawowych pytań w konfrontacji z nowym zgłoszeniem. Tymczasem przedmiot niniejszego opracowania dowodzi, że przedstawiony wyżej tok myślenia jest sporym uproszczeniem. Okazuje się bowiem, że nie wszystko zależy od wieku ofiary i przedawnienia. Są jeszcze inne, ważne okoliczności, które należy wziąć pod uwagę, a wśród nich: nadużycie władzy i stosunek zależności.

Niniejsze opracowanie zwraca uwagę na znaczenie nadużycia władzy i stosunku zależności w relacji do przestępstw seksualnych w prawie kanonicznym.

Słowa kluczowe: nadużycie władzy, stosunek zależności, przestępstwo

ABSTRACT

**Abuse of power and of relationship of dependency.
Canonical responsibility for sexual crimes**

Among the first criteria verifying each, new reported case of the possibility of committing a sexual crime, is the age of a victim and the time of committing a felony; "When did it happen and at what age was the victim?" – this is one of the basic questions in confrontation with a new notification. Meanwhile the subject matter of this study demonstrates that the way of thinking indicated above is a large simplification. Because it turns out that not everything depends on the age of a victim and a statute of limitations. There are also other, important circumstances which should be taken into consideration, among them: abuse of power and of relationship of dependency.

Present study pays attention to the meaning of abuse of power and of relationship of dependency in relation to sexual crimes in canon law.

Keywords: abuse of power, relationship of dependency, crime

BIBLIOGRAFIA

1. Chiappetta L., *Il codice di diritto canonico. Commento giuridico-pastorale*, t. 2, Napoli 1988.
2. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, „Acta Apostolicae Sedis” 75 (1983), pars 2, s. 1–317; tekst polski: *Kodeks prawa kanonicznego, przekład polski zatwierdzony przez Konferencję Episkopatu*, Poznań 1984.
3. *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Pauli PP. II promulgatus*, 25.01.1983, tekst polski znowelizowany po konstytucji *Pascite gregem Dei*, <https://episkopat.pl/doc/188413.uaktualnione-tlumaczenie-polskie-kodeksu-prawa-kanonicznego-z-1983-roku-stan-prawny-na-dzien-14-marca-2022> (13.04.2022).
4. *Congregatio pro Doctrina Fidei, Normae de gravioribus delictis*, 21.05.2010, „Acta Apostolicae Sedis” 102 (2010), s. 419–431.
5. Franciscus PP., *Constitutio apostolica Pascite gregem Dei qua Liber VI Codicis iuris canonici reformatur*, 23.05.2021, „Acta Apostolicae Sedis” 113 (2021), s. 534–555.
6. Franciszek, List apostolski motu proprio *Come una madre amorevole*, w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, red. P. Studnicki, M. Dalgiewicz, Ząbki 2020, s. 43–45.

7. Franciszek, List apostolski motu proprio *Vos estis Lux mundi*, w: *Odpowiedź Kościoła na dramat wykorzystania seksualnego małoletnich*, red. P. Studnicki, M. Dalgiewicz, Ząbki 2020, s. 46-56.
8. Lempa F., *Przestępne nadużycie władzy kościelnej w prawie powszechnym Kościoła łacińskiego*, Lublin 1991.
9. Syryjczyk J., *Kanoniczne prawo karne. Część szczególna*, Warszawa 2003.
10. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, t.j. Dz. U. z 2017 r. poz. 2204, z 2018 r. poz. 20.
11. Warylewski J., Art. 199. *Nadużycie zależności*, w: *Kodeks karny. Komentarz*, red. R. Stefański, Warszawa 2018, s. 1307-1313.
12. Wyrok SN z 18.12.2008 w sprawie V KK 304/o8, „Orzecznictwo Sądu Najwyższego Izba Karna i Wojskowa” 2008 nr 4, poz. 2691.